

I dette nummer af Bogvennen bringer vi vor næste dobbeltsidede planche. Denne gang med et udvalg af tyske bogtrykker- og forlæggermærker fra det 15. og 16. århundrede. Disse bogtrykkermærker er en nydannelse, som opstod samtidig med bogtrykkerkunstens opdagelse akkurat som andre nydannelser, for eksempel titelbladet og indholdsfortegnelsen.

Bogtrykkerne var forretningsmænd og havde interesse i at oplyse, hvorfra bogen stammede, og derfor faldt det dem vel tillige naturligt udover deres navn at vedføje deres bomærke, som var blevet godkendt af de offentlige myndigheder eller af laugets ledende mænd.

Skjoldene er de ældste bogtrykkermærker og er muligvis gengivelser af de skilte, som de forretningsdrivende havde hængende på gaden. Det ældste bogtrykkermærke er netop Fust og Schöffers dobbeltskjold i Psalteriet fra 1457.

Et andet motiv er „firtallet“, som findes i tre af mærkerne. Dette motiv er formodentlig et almindeligt laugssymbol. Det anvendtes for eksempel også af guldsmedene, og der kan være en forbindelse her, da mange bogtrykkere jo oprindeligt havde været guldsmede.

Pilen med modhager og ålen minder om Aldus' mærke, og mottoet er da også det samme „skynd dig langsomt“. Feyerabends mærke er et symbol på „ry“. Egenolffs er en illustration til Psalmernes bog 51,19, hvor der står „et offer for Gud er et ydmyget hjerte“ i modsætning til vers 18, hvor der står „Thi i slagtoffer har du ikke behag, og gav jeg dig et brændoffer, vandt jeg dig ikke.“ Andreas Welchel har en lige så svært forståelig symbolik, som Kilian Hahns er enkel.

De medlemmer af Forening for Boghaandværk, der inden den 1. november 1974 indsender frankeret og adresseret svarkuvert til foreningens kontor i Klareboderne 10, 1115 Kø-

benhavn K, vil gratis modtage et særtryk af planchen.

Bemærk, særtrykket måler 26×33 cm og vejer – portomæssigt – mellem 100 og 250 g, hvis De indsender „afstivet“ kuvert.

SSH

Jan Tschichold død

I en fjern landsby i Schweiz er en af vor tids største bogtilrettelæggere død. Jan Tschichold blev 72 år.

Mange bliver berømte på at danne grundlaget for én epoke. Tschichold fik lykke til at skabe to.

Først oprydningen i mellemligstidens tyske ukrudtsmark på typografiens område. Rigoristisk anvendelse af blokskrift; regler for balance og kontrast hentet fra tidens avancerede, frie kunstnere. Trods enegænger følte han som eksponent for Bauhaus, uden direkte at være knyttet til dette center for nytænkning på designområdet.

Flugten til Schweiz i 1933, og opbygningen af en ny tilværelse, hvor bogen kom i centrum: en rensket antikva-typografi; en moderat, men afklaret formgivning. Og efter krigen kaldelsen til Penguin Books, hvor hans anden epoke, den klassiske, blev afsluttet. Det var 1947–50. Et kort åremål, men med lang efterklang.

Siden hørte man kun lidt til ham. Han skrev af og til. Han tegnede Sabon, en Garamond-variant, der vidner om grundige studier og stor formsans. Men ellers blev det en stille hæderstid. AIGA's guldmedalje, Royal Designer of Industry og meget mere. Fortjent.

Personlig var han en flygtningeskæbne, der søgte fordybelsen og ensomheden for ikke at blive rodløs. Søgte også æren, skønt den kom helt af sig selv. Men resultaterne – hvad har de ikke betydet for to generationer af bogstavfolk, tilrettelæggere, bogtrykkere?

Skønt Jan Tschichold afsvor sin første periode og lagde hele vægten på den sidste, var der dog en sammenhæng mellem de to: klarhed, logik, enkelhed. Den intelligente brug af

bogstavet. Han viste os, at visse regler er evigt gyldige. Trods tidens skiftende moder. Han var allerede i levende live en klassiker.

Erik Ellegaard Frederiksen

Bomærkekonkurrencen

Et svar til Hans Andersen

I Bogvennen 1974-76 nr. 1 har redaktør Hans Andersen, Jyllandsposten, skrevet et indlæg om Forening for Boghaandværks bomærkekonkurrence, som giver mig anledning til nogle bemærkninger. Det går som en rød tråd gennem redaktør Hans Andersens indlæg, at han ikke kan lide design og designere, og han skriver, at det eksisterende bomærke med stedmoderblomsterne „bærer tydeligt præg af at stamme fra skønvirketiden, hvor man ikke kendte til design“.

I skønvirketiden kendte man ikke *ordet* design, men begrebet er langt ældre end fra dengang, da Aldus Manutius lavede sit berømte bomærke med ankeret og delfinen, der er et af alle tiders mest fremragende eksempel på grafisk design.

Personligt finder jeg, at det er noget positivt, at offentlige og private virksomheder forsøger at gøre tilværelsen smukkere for os gennem en bedre offentlig design, således som det kommer til udtryk i bogen *Offentlig Design* af Christian Ejlers, Erik Ellegaard Frederiksen og Niels Kryger.

Allerede da Steen Eiler Rasmussens bog om London kom i begyndelsen af 30erne og han fremhævede Underground's bestræbelser på at gennemføre en bedre udformning af dets grafiske arbejder, var vi mange der håbede på, at andre ville følge Underground's eksempel. Det er nu sket, og det må hilses med glæde. At så resultaterne ikke altid svarer til anstrengelserne er en anden sag.

At redaktør Hans Andersen ikke kan lide design må jo blive hans egen sag, men så er det forunderligt, at han interesserer sig for Forening for Boghaandværk. I § 2 i Foreningens vedtægter står der:

Foreningens formål er at skabe interesse for og udbrede kendskab til bogens fremstilling samt at hæve niveauet for og skærpe fordringerne til bogens form og funktion.

Foreningens formål er altså bl.a. at forbedre bogens form. Hvis man ikke kan lide ordet design, kan man jo bruge ordet formgivning eller udformning eller hvad man nu foretrækker; meningen forbliver dog den samme.

Hvad angår den konkrete sag, så er Forening for Boghaandværks nuværende bomærke hverken fugl eller fisk. For det første er der ingen der begriber symbolikken i de to stedmoderblomster: bogtryk og bogbind var nemlig de to eneste former for boghåndværk, der fandtes på Tegnernes tid. Derfor mangler reproduktion og offset. Rammen omkring stedmoderblomsterne er ikke den originale, som man i 50erne måtte kassere, men udført af Erik Ellegaard Frederiksen, som en midlertidig løsning.

Det er klart, at ingen ville have forsøgt at finde et nyt bomærke til Foreningen, hvis det eksisterende havde været et fremragende eksempel på sin tids kunnen, som for eksempel Oxford University Press' bomærke, der er et glimrende stykke design fra 1600-tallet. Sådanne kvaliteter har Forening for Boghaandværks bomærke desværre ikke, og kunne man finde frem til et bomærke, der på en gang var moderne og tidløst og som repræsenterede det bedste i vor tids grafiske kunnen, ville meget være vundet.

Når Foreningen meddelte de tre præmievindere, at man ikke agter at anvende nogen af de vindende projekter i deres nuværende form, beror dette netop på, at dommerkomiteen fandt, at de ikke helt indfrie de forventninger, man havde, selv om de hver for sig havde uomtvistelige kvaliteter, der gjorde en præmiering rimelig og naturlig.

Det nedsatte udvalg arbejder i øjeblikket videre med sagen, og fremkommer der ikke et forslag som er overbevisende rigtigt, bliver vi indtil videre stående ved det gamle bomærke. Selv om det hverken er fugl eller fisk.

Forening for Boghaandværks bomærke i den oprindelige version, udført af Hans Tegner. Bomærket er gengivet efter titelbladet på Bogvennen 1938-40; i næste bind af Bogvennen havde man fjernet den yderste skraverede bort, men man kørte i øvrigt videre med bomærket i dets oprindelige tilstand. Senere fjernedes skyerne foroven og borterne med bogtryk og

bogbind, og tilbage blev kun de to stedmoderblomster som Ellegaard Frederiksen i 1950erne forenklet og derefter satte ordene Forening for Boghaandværk udenom. Ellegaard Frederiksen opfattede selv sin forenkling af bomærket, der ses i midten, som en midlertidig nødløsning. Til højre ses det forslag, der fik 1. præmie i konkurrencen udført af Adam Moltke.

Jokum Smith

Fund og Forskning

i Det kongelige Biblioteks samlinger. XX, 1973. Udgivet af Det kongelige Bibliotek, 182 s., illustreret, med English Summaries og Index til Fund og Forskning I-XX, 1954-1973. Kr. 44,-, i abonnement kr. 38,-.

Det kongelige Bibliotek fejrede sidste år sit 300-års jubilæum, og bibliotekar, mag.art. Knud Bøgh og dermed biblioteket bringer i en stor og spændende artikel en hyldest til dets grundlægger, Frederik III. Efter at det gamle kongelige bibliotek i 1605 var blevet overdraget Universitetsbiblioteket – og 1728 brændte sammen med dette – gik der et halvt hundrede år, før der igen på Københavns slot, takket være Frederik III's initiativ og interesse, fandtes samlinger, der fortjente navn af bibliotek, og i efteråret 1673 fuldenndtes overflytningen til den nye biblioteks- og kunstkammerbygning.

Knud Bøgh skriver om Det kongelige Biblioteks store sal i den nuværende Rigsarkivbyg-

ning, hvorfra man flyttede 1906, således som han også har gjort det i mindre form i „Bogvennen“ (dec. 1973, hæfte 9, s. 257-68). Det er en meget oplysende og kyndig artikel.

Bibliotekar Harald Ilsøe har skrevet om historisk censur i Danmark indtil Holberg med særlig henblik på Christen Aarslebs „Frederik II's historie“, altså på en tid hvor man nidkært vågede over rigets og monarkens ære, og overlæge ved Rigshospitalet E. Snorrason skriver om illustrationerne til Thomas Bartholins anatomiske værker 1641-61, og fører de bedste beviser for, at de er stukket af Albert Haelwegh efter tegninger af Karel v. Mander. Glimrende og spændende illustrationer. Bibliotekar Ingrid Bentzen skriver om nogle ganske ejendommelige kommunikationsproblemer i form af kongelige publikationer 1655-74 fra brødrene Gødes trykkeri; specielt er hun interesseret i oplagstallene, som hun prøver at holde styr på via trykkeriregningerne. Og endelig skriver professor Bradley R. Dewey fra Pennsylvania (USA) på engelsk (med dansk resumé) om forskellige udenlandske udgaver af

Søren Kierkegaards „Forførerens Dagbog“, ledsaget af et morsomt og talende illustrationsmateriale.

Som anført ovenfor afsluttes denne 20. årgang af Fund og Forskning med en komplet index til årgangene I-XX, 1954-1973.

ECL

Bogvennen 1974-76

Trykningen af den nye treårsperiode er overdraget Philips Bogtryk, mens reproduktionsarbejdet fortsat udføres af Romanus - Clicheer.

Brødkriften er Baskerville, og overskrifter samt marginaler er sat med Univers.

Med afslutningen af forrige treårsperiode ophørte serien *Monumenta Typographica*, som da havde løbet siden 1968, hvor serien indledtes af „Bogvennen“'s nuværende trykker, Ejnar Philip, der skrev en artikel om Nicolas Jenson og hans skrift. Til afløsning af denne serie planlægger redaktionen en række artikler om bogmuseer. Første artikel om Gutenberg-museet bragtes i forrige hæfte. I dette nummer bringes en omtale af Den rosendahlske Bibelsamling i Esbjerg, og i næste hæfte vil vi bringe en omtale af Museo Bodoniano i Parma.

Endvidere har vi planer om at fortsætte med at bringe „plancher“ med varierende typografisk materiale, således at de gengivne

motiver trykkes i naturlig størrelse. Som tilfældet var med Thomas Bewick-træsnittene i forrige hæfte kan medlemmerne få tilsendt et særtryk ved indsendelse af frankeret kuvert.

Hvis der blandt læserne skulle være nogle, der har lyst til at redigere en sådan typografisk planche, hører vi meget gerne fra dem.

Redaktionenens adresse er fortsat: Brolæggerstræde 4, 1211 København K.

Red.

Hakon Stephensen

F. 1900 i København. Uddannet på Københavns Tekniske Skole som murersvend, og på Kunstakademiet. Medarbejder hos Poul Henningsen 1923-27, selvstændig arkitektvirksomhed 1927. Medarbejder på Politiken 1924, chefredaktør 1946-62. Selvstændig arkitekt- og konsulentvirksomhed fra 1962.

Hakon Stephensen har igennem årene skrevet en mængde artikler og anmeldelser samt flere bøger, bl.a. *Båden der voksede* (1963), *Breve fra Åen* (1965), *Makrelsmøden* (1967), *Mod et nyt Årtusinde* (1967), *Gurine* (1967), *Næste Sommer* (1968) og første bind af sine erindringer, *Sådan var det* (1974).

Artiklen om *Hallman, Sikker og Ungermann* er skrevet specielt til „Bogvennen“.